

Krzysztof Eichstaedt
Sąd Apelacyjny w Łodzi

TAJEMNICA DZIENNIKARSKA – WYBRANE ZAGADNIENIA

https://doi.org/10.25312/2451-2737.14/2019_02ke

Streszczenie

Artykuł podejmuje kwestie dotyczące samej istoty tajemnicy dziennikarskiej oraz jej zakresu podmiotowego i przedmiotowego. Omówione zostały także przesłanki zwolnienia dziennikarza z zachowania tajemnicy adwokackiej oraz konsekwencje jej ujawnienia.

W artykule postuluje się zmianę obowiązujących przepisów w kierunku rozszerzenia zakresu tajemnicy dziennikarskiej, tak aby była ona bardziej zbliżona swoim zakresem do tajemnicy obrończej oraz tajemnicy spowiedzi. Wskazuje się także, aby wniesienie zażalenia na postanowienie o zwolnieniu z zachwiania tajemnicy dziennikarskiej automatycznie prowadziło do wstrzymania wykonania postanowienia sądu do chwili jego uprawomocnienia.

Słowa kluczowe: tajemnica, tajemnica zawodowa, dziennikarz, zwolnienie z tajemnicy

Confidentiality in journalism – selected issues Summary

This article discusses confidentiality in journalism and its subjective and objective scope. The conditions for releasing a journalist from legal confidentiality and the consequences of disclosure are discussed. The article posits a change in the existing provisions and argues for an extension of the scope of journalistic confidentiality so that it is closer aligned to lawyer-client privilege and the confidentiality of confession. It is suggested that lodging a complaint against the decision to overrule journalistic confidentiality should automatically lead to the suspension of the execution of the court's order until it becomes final.

Keywords: professional confidentiality, journalism, release from confidentiality

I. Istota i cel ustanowienia tajemnicy dziennikarskiej

Tajemnica dziennikarska stanowi tajemnicę zawodową i nie jest prawem, lecz obowiązkiem dziennikarza. W demokratycznym państwie prawa istnienie tajemnicy dziennikarskiej ma bardzo duże znaczenie. W związku z prawną ochroną danych uniemożliwiających identyfikację osoby przekazującej informacje dziennikarz ma niewątpliwie ułatwione zadanie w ich zdobywaniu, w tym także informacji poufnych. Tajemnica dziennikarska daje gwarancję nieujawnienia danych umożliwiających zarówno identyfikację autora materiału prasowego, jak i osób udzielających informacji opublikowanych lub przekazanych do opublikowania. Można pokusić się o sformułowanie tezy, że tajemnica dziennikarska sprzyja ujawnianiu nieprawidłowości w zakresie m.in. funkcjonowania władzy ustawodawczej, wykonawczej oraz sądowniczej i stanowi niewątpliwie element jej kontroli. Służą temu ostatnio coraz częściej prowadzone przez dziennikarzy tzw. śledztwa dziennikarskie, których efektywność, gdyby nie istnienie tajemnicy dziennikarskiej, byłaby niewątpliwie zdecydowanie mniejsza.

W orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka podkreśla się, że wolność wypowiedzi stanowi jeden z podstawowych fundamentów demokratycznego społeczeństwa, a gwarancje przyznawane prasie są szczególnie ważne. Ochrona dziennikarskich źródeł informacji ma duże znaczenie dla wolności prasy. Bez zapewnienia skutecznej ochrony informatorzy mogą nie chcieć pomagać prasie w zdobywaniu cennych informacji, które następnie przekazywane są w formie materiałów prasowych opinii publicznej (ETPCz, 2007: 1483688).

Mimo że tajemnica dziennikarska jest mocno chroniona przez obowiązujące przepisy, to jednak ma ona charakter słabszy niż tajemnica obrończa, czy też tajemnica spowiedzi, od zachowania której obrońcę oraz duchownego w żadnym wypadku sąd nie może zwolnić, natomiast od zachowania tajemnicy dziennikarskiej, o czym później, sąd może w pewnych sytuacjach oraz zakresie zwolnić dziennikarza.

II. Zakres podmiotowy i przedmiotowy tajemnicy dziennikarskiej

Tajemnica dziennikarska zdefiniowana została w art. 15 ustawy z dnia 26 stycznia 1984 r. Prawo prasowe (tekst jedn. Dz.U z 2018 r., poz. 1914). Z przepisu tego m.in. wynika, że autorowi materiału prasowego przysługuje prawo zachowania w tajemnicy swego nazwiska. Dokonując wykładni językowej treści przepisu art. 15 ust. 1 Prawa prasowego, można byłoby wyciągnąć wniosek, iż ochronie podlega jedynie nazwisko autora materiału prasowego, natomiast imię nie korzysta już z takiej ochrony. Wykładnia taka nie zasługuje jednak na akceptację i w doktrynie przyjmuje się, że ochronie podlegają dane, czyli zarówno imię, jak i nazwisko autora materiału prasowego, które mogłyby doprowadzić do jego identyfikacji (Sobczak,

2008: 625; Żyła, 2015: 1225). Za tak dokonaną wykładnią niewątpliwie przemawia ratio legis art. 15 cytowanej wcześniej ustawy. Wspomniany powyżej przepis stanowi ponadto, że dziennikarz ma obowiązek zachowania w tajemnicy:

- 1) danych umożliwiających identyfikację autora materiału prasowego (materiał prasowy opublikowany pod pseudonimem lub bez podania nazwiska – tzw. anonim), listu do redakcji lub innego materiału o tym charakterze, jak również innych osób udzielających informacji opublikowanych albo przekazanych do opublikowania, jeżeli osoby te zastrzegły nieujawnianie powyższych danych;
- 2) wszelkich informacji, których ujawnienie mogłoby naruszać chronione prawem interesy osób trzecich (chodzi tutaj tylko o takie informacje, których ujawnienie mogłoby godzić w interes prawem chroniony; innymi słowy, nie podlegają ochronie informacje, które godziłyby w interes prawem niechroniony; przykładowo dziennikarz nie ma obowiązku nie ujawniać informacji o okolicznościach prowadzących do odpowiedzialności karnej osoby trzeciej, która nie jest informatorem dziennikarza (Kosmus, Kuczyński, 2018: teza 30 do art. 15).

Znamienne jest to, że obowiązek zachowania w tajemnicy informacji, o których mowa powyżej, rozciąga się także na osoby zatrudnione w redakcjach, wydawnictwach prasowych i innych prasowych jednostkach organizacyjnych, a zatem tajemnicą tą w równym stopniu jak dziennikarz jest związana także obsługa techniczna, sekretarka, sprzątaczką itd., i to niezależnie od rodzaju umowy o pracę.

Zgodnie z orzecznictwem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu (dalej ETPCz), „dziennikarskim źródłem informacji” jest każda osoba, która dostarcza informacje dziennikarzowi, zaś „informacje identyfikujące źródło” obejmują zarówno rzeczywiste warunki pozyskiwania informacji od źródła przez dziennikarza, jak i niepublikowaną treść informacji dostarczoną przez źródło dziennikarzowi, o ile tylko mogą one prowadzić do identyfikacji źródła. Warto nadmienić także, że w orzecznictwie ETPCz wykrystalizował się pogląd, iż art. 10 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z dnia 4 listopada 1950 r. (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284) chroni nie tylko anonimowe źródła dostarczające dziennikarzowi informacje. Przepis ten zapewnia także ochronę, gdy dziennikarz używał ukrytej kamery do filmowania uczestników w programie telewizyjnym, którzy nie mogą być traktowani jako „źródła dziennikarskich informacji w tradycyjnym znaczeniu” (ETPCz, 2013: 1068847).

W sytuacji gdy osoby dostarczające dziennikarzowi informacje, nie zastrzegły sobie, aby nie zostały ujawnione dane pozwalające na ich identyfikację, a nawet wyraziły zgodę na ich podanie, tajemnica dziennikarska traci rację bytu. Skoro przepisy ustawy nie określają terminu, w jakim osoba dostarczająca informację może zastrzec swoją anonimowość, przyjęć należy, że może to uczynić aż do chwili składania zeznań przez zobowiązanego do jej dochowania. Zgoda ta może być modyfikowana, co oznacza, że wcześniej udzielona zgoda na ujawnienie danych informatora może być potem cofnięta. Można to uczynić do chwili jej ujawnienia. Podobnie także przepisy ustawy milczą na temat formy, w jakiej owa zgoda lub jej brak mogą być wyrażone

przez osobę uprawnioną, to jest informatora. W tej sytuacji należy przyjąć, że możliwa jest forma ustnego oświadczenia, chociaż dla celów dowodowych bardziej pożądana byłaby jednak forma pisemna.

W piśmiennictwie trafnie zauważono, że skoro tajemnicą dziennikarską objęte są dane umożliwiające identyfikację autora materiału prasowego, to tym bardziej tajemnicą tą objęty powinien być jej adres i inne dane, np. data urodzenia (Kondracka, Kondracki, 2008: 22–24).

Warto podkreślić, że dla bytu tajemnicy dziennikarskiej nie ma znaczenia zarówno sposób, w jaki informator wszedł w posiadanie przekazywanych informacji (legalny, czy bezprawny), jak i motywy, jakimi kieruje się, przekazując dziennikarzowi informacje. Dla istnienia tajemnicy dziennikarskiej nie ma także znaczenia wartość merytoryczna przekazanych przez informatora danych (Kosowska-Korniak, 2014: 157).

Dziennikarz jest zwolniony z mocy prawa z zachowania tajemnicy dziennikarskiej w razie gdy informacja, materiał prasowy, list do redakcji lub inny materiał o tym charakterze dotyczy przestępstwa określonego w art. 240 § 1 k.k. albo autor lub osoba przekazująca taki materiał wyłącznie do wiadomości dziennikarza wyrazi zgodę na ujawnienie jej nazwiska lub tego materiału (art. 16 ust. 1 Prawa prasowego). Oznacza to, że w przypadku zaistnienia powyższej okoliczności na dziennikarzu nie ciąży prawny obowiązek zachowania tajemnicy. Zwolnienie, o którym jest mowa powyżej, dotyczy również innych osób zatrudnionych w redakcjach, wydawnictwach prasowych i innych prasowych jednostkach organizacyjnych (art. 16 ust. 2 Prawa prasowego).

Wspomniany powyżej przepis art. 240 § 1 k.k. wymienia następujące rodzaje przestępstw, popełnionych nie tylko w formie sprawstwa czy też współsprawstwa, ale także karalnego przygotowania i usiłowania: a) eksterminacja – art. 118 k.k.; b) zbrodnia przeciwko ludzkości – art. 118a k.k.; c) stosowanie środków masowej zagłady – art. 120 k.k.; d) wytwarzanie, gromadzenie lub obrót zakazanymi środkami – art. 121 k.k.; e) niedopuszczalne sposoby lub środki walki – art. 122 k.k.; f) zamach na życie lub zdrowie jeńców wojennych lub ludności cywilnej – art. 123 k.k.; g) przestępne naruszenia prawa międzynarodowego – art. 124 k.k.; h) zamach stanu – art. 127 k.k.; i) zamach na konstytucyjne organy Rzeczypospolitej Polskiej – art. 128 k.k.; j) szpiegostwo – art. 130 k.k.; k) zamach na życie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej – art. 134 k.k.; l) zamach na jednostkę sił zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej – art. 140 k.k.; m) zabójstwo – art. 148 k.k.; n) ciężki uszczerbek na zdrowiu – art. 156 k.k.; o) sprowadzenie powszechnego niebezpieczeństwa – art. 163 k.k.; p) przejęcie kontroli nad statkiem wodnym lub powietrznym – art. 166 k.k.; r) bezprawne pozbawienie wolności – art. 189 k.k.; s) kwalifikowana forma zgwałcenia – art. 197 § 3 i 4 k.k.; t) seksualne wykorzystanie osoby niepoczytalnej lub bezradnej – art. 198 k.k.; u) pedofilia – art. 200 k.k.; w) wzięcie zakładnika – art. 252 k.k.; z) przestępstwa o charakterze terrorystycznym.

W piśmiennictwie zasadnie podnosi się, że w sytuacji kiedy dziennikarz uzyskuje określone informacje jako osoba prywatna, nie mając jednocześnie woli przygotowania

w oparciu o uzyskaną informację artykułu, zaś wola ta pojawia się dopiero później, wówczas dziennikarz nie będzie związany tajemnicą na podstawie art. 15 ust. 2 pkt 1, ale na zasadzie art. 15 ust. 2 pkt 2 informator dziennikarza stanie się chronioną „osobą trzecią” (Kosmus, Kuczyński, 2018: teza 38 do art. 15).

Tajemnica dziennikarska chroni: a) autora materiału prasowego; b) autora listu do redakcji lub innego materiału o tym charakterze; c) osoby udzielające dziennikarzowi informacji opublikowanych albo przeznaczonych do opublikowania; d) osoby udzielające dziennikarzowi wszelkich informacji, których ujawnienie mogłoby naruszać chronione prawem interesy osób trzecich. Innymi słowy, tajemnica dziennikarska chroni autora materiału prasowego, informatora oraz osobę trzecią, której ujawnienie mogłoby naruszyć prawem chronione jej interesy. Niezbędnym warunkiem zachowania w tajemnicy autora materiału prasowego oraz danych osoby udzielającej dziennikarzowi informacji jest to, aby osoby te zastrzegły nieujawnianie powyższych danych przez dziennikarza. Wprawdzie na dziennikarzu nie ciąży prawny obowiązek pouczenia w/wym. o przysługującym im prawie do zastrzeżenia zachowania w tajemnicy danych umożliwiających ich identyfikację, to jednak względy etyki zawodowej powinny powodować, że sam dziennikarz powinien o tym pouczyć zainteresowanych.

Skoro omawiana tajemnica dotyczy dziennikarza, należy podjąć próbę zdekodowania określeń „dziennikarz” oraz „materiał prasowy”. Odpowiedzi na to pytanie należy szukać w ustawie z dnia 26 stycznia 1984 r. Prawo prasowe (tekst jedn. Dz.U. z 1918 r., poz. 1914). Z art. 7 ust. 2 pkt 5 w/wym. ustawy jednoznacznie wynika, że dziennikarzem jest osoba zajmująca się redagowaniem, tworzeniem lub przygotowaniem materiałów prasowych, pozostająca w stosunku pracy z redakcją albo zajmująca się taką działalnością na rzecz i z upoważnienia redakcji, zaś materiałem prasowym jest każdy opublikowany lub przekazany do opublikowania w prasie tekst albo obraz o charakterze informacyjnym, publicystycznym, dokumentalnym lub innym, niezależnie od środków przekazu, rodzaju, formy, przeznaczenia czy autorstwa (art. 7 ust. 2 pkt 4 cytowanej wcześniej ustawy).

III. Przesłanki zwolnienia dziennikarza z zachowania tajemnicy dziennikarskiej

Jedynym organem procesowym, który upoważniony jest do zwolnienia dziennikarza od zachowania tajemnicy dziennikarskiej, i to niezależnie od etapu postępowania, jest wyłącznie sąd. W stadium postępowania przygotowawczego orzeka o tym sąd właściwy do rozpoznania sprawy i jest to jedna z czynności decyzyjnych sądu w postępowaniu przygotowawczym, natomiast gdy sprawa toczy się już przed sądem, o zwolnieniu z zachowania tajemnicy dziennikarskiej rozstrzyga sąd orzekający w danej sprawie.

W obowiązującym obecnie stanie prawnym, aby sąd mógł zwolnić z zachowania tajemnicy dziennikarskiej, muszą kumulatywnie być spełnione następujące przesłanki:

a) przesłuchanie osoby w zakresie faktów objętych tajemnicą dziennikarską jest niezbędne dla dobra wymiaru sprawiedliwości; b) okoliczność, której mają dotyczyć zeznania nie może być ustalona na podstawie innego dowodu; c) informacja objęta tajemnicą dziennikarską dotyczy przestępstwa, o którym mowa w art. 240 § 1 k.k. Nieostry charakter pierwszej z przesłanek odnoszącej się do „dobra wymiaru sprawiedliwości” może w praktyce prowadzić do nadużywania instytucji zwolnienia dziennikarza z zachowania tajemnicy. Dlatego też należy dążyć do tego, aby ustawodawca w sposób jednoznaczny określił przesłanki zwolnienia z zachowania tajemnicy, bez używania zwrotów o charakterze nieostrym. Przykładowo: „przesłuchanie osoby objętej tajemnicą dziennikarską jest niezbędne do wykazania niewinności osoby pociągniętej do odpowiedzialności lub udowodnienia winy sprawcy przestępstwa, jeżeli okoliczność, której mają dotyczyć zeznania, nie może być ustalona na podstawie innego dowodu”.

Dobro wymiaru sprawiedliwości, o której to przesłance mowa była wcześniej, należy oceniać przez pryzmat celów postępowania karnego (art. 2 § 1 k.p.k.), to jest, aby sprawca przestępstwa został wykryty i pociągnięty do odpowiedzialności karnej, a osoba niewinna nie poniosła tej odpowiedzialności. W piśmiennictwie funkcjonuje także pogląd, że „dobro wymiaru sprawiedliwości” to sytuacja, w której podstawowe znaczenie będzie odgrywał społeczny interes w ujawnianiu okoliczności objętych tajemnicą zawodową. Jednakże ochrona tajemnicy zawodowej leży również w interesie społecznym, a zatem omawiana tutaj przesłanka powinna być interpretowana zawężająco, to jest w ten sposób, że w razie wątpliwości należy przyjmować, iż dobro wymiaru sprawiedliwości nie wymaga zwolnienia z zachowania tajemnicy (Braclawiak, Czajka, 2001: 45; Eichstaedt, 2008: 1–2).

Znamienne jest to, że postanowienie sądu o zwolnieniu z zachowania tajemnicy dziennikarskiej jest niezwłocznie wykonalne. Oznacza to, iż po zwolnieniu przez sąd dziennikarza z zachowania tajemnicy uprawniony organ procesowy może niezwłocznie przystąpić do przesłuchania dziennikarza w zakresie, w jakim został on zwolniony z jej zachowania, chyba że sąd wstrzymał wykonanie postanowienia do jego uprawomocnienia, o co wnioskować może także sam dziennikarz. Zważywszy na to, że raz ujawnionej tajemnicy na skutek złożonych zeznań nie można później utajnić, zasadne byłoby wprowadzenie do art. 180 § 2 k.p.k. zdania czwartego o treści: „Wniesienie zażalenia wstrzymuje wykonanie postanowienia”. Na postanowienie sądu przysługuje zażalenie w terminie siedmiu dni do sądu wyższej instancji, z tym tylko założeń, że dziennikarz ma interes prawny w zaskarżeniu wyłącznie postanowienia sądu o zwolnieniu go z zachowania tajemnicy adwokackiej, natomiast stronom toczącego się postępowania przysługuje także zażalenie na postanowienie negatywne. Pamiętać należy, że odwołujący się może skarżyć tylko rozstrzygnięcia lub ustalenia naruszające jego prawa lub szkodzące jego interesom. Ograniczenie to nie dotyczy tylko oskarżyciela publicznego (art. 425 § 2 k.p.k.).

Sentencja postanowienia sądu, w którym sąd zwolnił z zachowania tajemnicy dziennikarskiej, powinna zawierać dokładne oznaczenie osoby, która została zwolniona

z jej zachowania oraz dokładne określenie zakresu, w jakim zwolnienie z zachowania tajemnicy nastąpiło, zaś w uzasadnieniu orzeczenia sąd powinien wskazać na powody swojego rozstrzygnięcia. Zwolnienie z zachowania tajemnicy dotyczy konkretnej osoby oraz toczącej się sprawy. Innymi słowy, zarówno w innych sprawach, jak i wobec innych osób, gdyby zaszła konieczność przesłuchania ich na okoliczność objętą tajemnicą dziennikarską, konieczne jest wydanie w tym zakresie przez sąd nowego postanowienia.

Do rozstrzygnięcia pozostaje jeszcze kwestia wzajemnych relacji pomiędzy art. 180 § 2 k.p.k., który reguluje kwestię dotyczącą zwolnienia w niektórych sytuacjach z zachowania tajemnicy dziennikarskiej, a art. 15 Prawa prasowego regulującego kwestię dotyczącą tajemnicy dziennikarskiej.

W uchwale z dnia 16 czerwca 1994 r. (I KZP 5/94), która nie straciła na aktualności, Sąd Najwyższy stanął na słusznym stanowisku, że przepis art. 163 k.p.k. z 1969 r. (ob. art. 180 k.p.k.) stanowi *lex specialis* do art. 15 ust. 2 ustawy z dnia 26 stycznia 1984 r. Prawo prasowe (Dz.U. Nr 5, poz. 24 z późn. zm.), normującego w sposób generalny tajemnicę zawodową dziennikarza. Dziennikarz, w tym także redaktor naczelny, nie może zatem w procesie karnym odmówić zeznań co do okoliczności, na które rozciąga się obowiązek zachowania tajemnicy, jeżeli sąd lub prokurator zwolni go od tego obowiązku (OSNKW, 1995: nr 1–2, poz. 1).

W piśmiennictwie co do możliwości zwolnienia dziennikarzy z zachowania tajemnicy dziennikarskiej zdania są podzielone. Nastąpiła polaryzacja poglądów i doktryna podzieliła się na zwolenników rozwiązania, że przepisy ustawy z dnia 26 stycznia 1984 r. Prawo prasowe w zakresie regulującym kwestię dotyczącą tajemnicy dziennikarskiej stanowią *lex specialis* wobec przepisów kodeksu postępowania karnego dotyczących tajemnicy służbowej oraz tajemnicy związanej z wykonywaniem zawodu lub funkcji¹ oraz na przeciwników takiego rozwiązania, według których to przepisy Kodeksu postępowania karnego stanowią *lex specialis* wobec ustawy Prawo prasowe w zakresie dotyczącym tajemnicy dziennikarskiej².

Porównując art. 15 ust. 2 i art. 16 ust. 1 Prawo prasowe z treścią art. 180 § 3 i 4 k.p.k., w zakresie dotyczącym ograniczenia zwolnienia z zachowania tajemnicy dziennikarskiej, łatwo można zauważyć istniejące podobieństwa. Wprowadzony w art. 180 § 3 k.p.k., na wzór uregulowania wynikającego z art. 15 i 16 Prawo prasowe, bezwzględny zakaz zwalniania dziennikarza od obowiązku zachowania tajemnicy w zakresie dotyczącym danych umożliwiających identyfikację autora materiału prasowego, listu do redakcji lub innego materiału o tym charakterze [...] oznacza, że postępowanie przed sądem w zakresie dotyczącym zwolnienia z zachowania tajemnicy dziennikarskiej, o ile nie będzie się odnosić do informacji dotyczących przestępstwa, o którym jest mowa w art. 240 § 1 k.k., może dotyczyć jedynie informacji,

¹ Bafia, 1984: 43; Michalski, 1994: 26–27; zob. także: Gostyński, 1997: 93–97, 103–106; 1996: 107–110; Gajewska-Kraczkowska, 1988: 79.

² Pracki, 1987b: 5; zob. także: Pracki, 1987a: 5; Doda, Grajewski, 1997: 80–81; Kosowska-Korniak, 2014: 155.

których ujawnienie mogłoby naruszyć chronione prawem interesy osób trzecich. Do wniosku takiego niewątpliwie prowadzi porównanie treści art. 15 ust. 2 Prawo prasowe, które zawiera określenie zakresu tajemnicy dziennikarskiej z art. 180 § 3 i 4 k.p.k., określającym zakres, w jakim istnieje możliwość zwolnienia z zachowania tajemnicy dziennikarskiej w postępowaniu karnym. W sytuacji bowiem gdy informacja dotyczy jednego z przestępstw określonych w art. 240 k.p.k., pierwszeństwo należy przyznać dobru wymiaru sprawiedliwości, zwłaszcza wówczas gdy okoliczność objęta tajemnicą nie może być ustalona na podstawie innego dowodu (Eichstaedt, 2008: 18).

Przepis art. 180 § 5 k.p.k. wprowadza zasadę, że odmowa ujawnienia przez dziennikarza danych dotyczących źródła informacji nie uchyła odpowiedzialności dziennikarza za przestępstwo, którego dopuścił się, publikując informację. W literaturze podnosi się, że przepis ten stanowi swego rodzaju gwarancję, iż ustawowe prawo dziennikarza do odmowy ujawnienia źródła informacji czynić może ze środków masowego przekazu faktycznego sędziego, pozostającego poza kontrolą sądów (Ważny, 1998: 116; Eichstaedt, 2008: 18).

IV. Konsekwencje ujawnienia tajemnicy dziennikarskiej oraz odmowy złożenia zeznań w zakresie, w jakim nastąpiło zwolnienie z jej zachowania

W przypadku ujawnienia tajemnicy dziennikarskiej osoba, która to uczyniła, podlega karze grzywny albo ograniczenia wolności (art. 49 Prawa prasowego). Nie ma przy tym znaczenia to, czy do ujawnienia owej tajemnicy doszło w artykule prasowym, publicznie, czy też podczas rozmowy prywatnej. Odpowiedzialność z art. 49 Prawa prasowego ponoszą dziennikarze oraz osoby zatrudnione w redakcjach zobowiązane do zachowania tajemnicy dziennikarskiej, czyli przykładowo także pracownicy obsługi technicznej oraz sekretarki itp. (zobacz art. 15 ust. 3 Prawa prasowego). Konstytucyjność przepisu art. 49 Prawa prasowego z uwagi na to, że była kwestionowana, została poddana ocenie Trybunału Konstytucyjnego, który orzekł, iż art. 49 ustawy z dnia 26 stycznia 1984 r. Prawo prasowe w zakresie, w jakim przewiduje grzywnę albo karę ograniczenia wolności za naruszenie art. 14 ust. 1 albo art. 14 ust. 2 tej ustawy, jest zgodny z art. 54 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (OTK-A, 2008: nr 7, poz. 125).

Rozważając kwestię odpowiedzialności karnej dziennikarza, warto także zwrócić uwagę na art. 266 k.k., który przewiduje odpowiedzialność karną za ujawnianie informacji w związku z wykonywaną funkcją. W piśmiennictwie zasadnie dostrzeżono, że skoro przepis art. 49 Prawa prasowe w dyspozycji wyraźnie wskazuje m.in. tylko na art. 15 ust. 2 Prawa prasowego (dotyczy zachowania tajemnicy dziennikarskiej), to rozszerzanie odpowiedzialności na podstawie tego przepisu na inne jeszcze

(niż dziennikarze) podmioty nie znajduje racjonalnego uzasadnienia. Nie można jednak wykluczyć odpowiedzialności karnej osób niebędących dziennikarzami, a zatrudnionych w redakcjach czy wydawnictwach, przykładowo na podstawie art. 266 § 1 k.k. (Mozgawa, 2008: 11–73). Podobnie także w przypadku naruszenia przez dziennikarza tajemnicy prywatnej ewentualna odpowiedzialność karna dziennikarza będzie możliwa na podstawie art. 266 § 1 k.k., a nie na podstawie przepisu art. 49 Prawa prasowego (Guzik, 2000: 173).

W sytuacji gdy osoba zobowiązana do zachowania tajemnicy dziennikarskiej zostanie z niej zwolniona przez sąd na podstawie art. 180 § 2 k.p.k., wówczas powstaje po jej stronie prawny obowiązek złożenia zeznań w zakresie, w jakim została zwolniona z zachowania niniejszej tajemnicy. Jeżeli jednak świadek, mimo że został zwolniony z zachowania tajemnicy dziennikarskiej, odmawia złożenia zeznań, wówczas w pierwszej kolejności może zostać ukarany pieniężną karą porządkową w wysokości do 3000 złotych (art. 287 § 1 k.p.k. w zw. z art. 285 § 1 k.p.k.), a gdy kara ta okaże się nieskuteczna, można zastosować wobec świadka uporczywie uchylającego się od złożenia zeznań areszt na okres nieprzekraczający 30 dni (art. 287 § 2 k.p.k.).

IV. Uwagi końcowe

Niewątpliwie ochrona dziennikarskich źródeł informacji ma duże znaczenie dla wolności prasy, a w konsekwencji dla rozwoju demokracji i eliminacji z życia społecznego wszelakich niepożądanych zjawisk, np. korupcji, powoływania się na wpływy, bezprawnego wpływania na wyniki wyborów. Bez zapewnienia skutecznej ochrony informatorzy w obawie o mogące spotkać ich oraz członków ich rodzin konsekwencje związane z ujawnieniem tajemnicy, w tym przede wszystkim mające charakter bezprawny, mogą nie chcieć pomagać dziennikarzom w zdobywaniu cennych informacji, które po redakcyjnym opracowaniu przekazywane są opinii publicznej w formie artykułów.

Wydaje się, że rozwój demokratycznego państwa prawnego wymaga zachowania pełnej wolności prasy. Aby jednak dziennikarze mogli należycie realizować swoje obowiązki, niezbędne jest podjęcie prac w kierunku rozszerzenia zakresu tajemnicy dziennikarskiej, tak aby była ona bardziej zbliżona swoim zakresem do tajemnicy obrończej oraz tajemnicy spowiedzi. Warto w tym miejscu przypomnieć, że nie wolno przesłuchiwać jako świadków m.in. duchownego co do faktów, o których dowiedział się przy spowiedzi (art. 178 pkt 2 k.p.k.). Realizując ten cel, w pierwszej kolejności należałoby ograniczyć w istotny sposób katalog przestępstw, w przypadku wystąpienia których istniałaby prawna możliwość zwolnienia z zachowania tajemnicy dziennikarskiej. Wydaje się, że katalog ten należałoby ograniczyć jedynie do przestępstw o charakterze terrorystycznym oraz takich jak: eksterminacja – art. 118 k.k., zbrodnia przeciwko ludzkości – art. 118a k.k., stosowanie środków masowej zagłady – art. 120 k.k., zamach na życie lub zdrowie jeńców wojennych lub

ludności cywilnej – art. 123 k.k., zamach stanu – art. 127 k.k., zamach na konstytucyjne organy Rzeczypospolitej Polskiej – art. 128 k.k., szpiegostwo – art. 130 k.k., zamach na życie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej – art. 134 k.k., zabójstwo – art. 148 k.k.

Postulować należy także niezwłoczną zmianę obowiązujących przypisów, która oscyłowałaby w kierunku wyeliminowania z porządku prawnego regulującego kwestię dotyczącą zwolnienia z zachowania tajemnicy adwokackiej zwrotów o charakterze nieostrym, co w praktyce, jak już wcześniej wspomniano, może prowadzić do nadużywania instytucji zwolnień z zachowania tajemnicy dziennikarskiej. Dotyczy to przede wszystkim nieostrego określenia odnoszącego się do przesłanki „dobra wymiaru sprawiedliwości”, od wystąpienia m.in. której ustawodawca uzależnił zwolnienie od zachowania tajemnicy dziennikarskiej (zobacz art. 180 § 2 k.p.k.).

Zważywszy na to, że postanowienie sądu o zwolnieniu z zachowania tajemnicy dziennikarskiej jest niezwłocznie wykonalne, postulować należałoby wprowadzenie rozwiązania, iż wniesienie zażalenia automatycznie wstrzymwałoby wykonanie postanowienia do chwili jego uprawomocnienia. Wprowadzenie takiego rozwiązania dawałoby możliwość kontroli zasadności zwolnienia z zachowania tajemnicy dziennikarskiej przez sąd wyższej instancji, jeszcze przed przystąpieniem do przesłuchania dziennikarza w charakterze świadka.

Bibliografia

- Bafia J. (1984), *Polskie prawo prasowe*, „Państwo i Prawo”, z. 10.
- Braclawiak K., Czajka M. (2001), *Prawnokarne aspekty ochrony tajemnicy zawodowej radcy prawnego cz. II – zagadnienia procesowe*, „Radca Prawny”, nr 4.
- Doda Z., Grajewski J. (1997), *Karnoprosesowe orzecznictwo Sądu Najwyższego (lata 1995–1996)*, „Przegląd Sądowy”, nr 11–12.
- Eichstaedt K. (2008), *Czynności sądu w postępowaniu przygotowawczym w polskim prawie karnym*, C.H. Beck, Warszawa.
- Gajewska-Kraczkowska H. (1998), *Tajemnica zawodowa dziennikarza a art. 163 k.p.k.*, „Państwo i Prawo”, z. 6.
- Gostyński Z. (1996), *Glosa do uchwały składu siedmiu sędziów z dnia 19 stycznia 1995 r. (IKZP 15/94)*, „Państwo i Prawo”, z. 1.
- Gostyński Z. (1997), *Tajemnica dziennikarska a obowiązek składania zeznań w postępowaniu karnym*, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa.
- Guzik A. (2000), *Prawnokarne aspekty ochrony tajemnicy dziennikarskiej*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych”, nr 1.
- Kondracka B., Kondracki J. (2008), *Czy redakcja może odmówić podania adresu autora artykułu*, „Rzeczpospolita”, PCD, nr 3.

- Kosmus B., Kuczyński G. (2018), *Prawo prasowe – komentarz*, C.H. Beck, Warszawa.
- Kosowska-Korniak E. (2014), *Procesowe aspekty tajemnicy dziennikarskiej*, „Prokuratura i Prawo”, nr 2.
- Michalski B. (1994), *Odżywa spór o tajemnicę zawodową dziennikarza*, „Jurysta”, nr 4.
- Mozgawa M. (2008), *Odpowiedzialność karna za przestępstwa prasowe. Analiza dogmatyczna i praktyka ścigania*, „Prawo w Działaniu”, nr 5.
- Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Karna (OSNKW) 1995 r., nr 1–2, poz. 1.
- Pracki H. (1987a), *Granice dziennikarskiej dyskrecji*, „Gazeta Prawnicza”, nr 1.
- Pracki H. (1987b), *Jeszcze o tajemnicy dziennikarskiej*, „Gazeta Prawnicza”, nr 8.
- Sobczak J. (2008), *Prawo prasowe. Komentarz*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa.
- Ważny A. (1998), *Problemy zwolnienia z zachowania tajemnicy adwokackiej, dziennikarskiej i lekarskiej w procesie karnym*, „Prokuratura i Prawo”, nr 10.
- Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (ETPC) z dnia 27 listopada 2007 r., 20477/05, Lex nr 1483688.
- Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 16 lipca 2013 r., 73469/10, Legalis nr 1068847.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 29 września 2008 r., SK 52/05, OTK-A 2008 r. (Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego – seria A), nr 7, poz. 125.
- Żyła E. (2015), *Tajemnica dziennikarska*, „Monitor Prawniczy”, nr 22.